

Müctebâ
Mînovî

çeşitli konularla ilgili olarak tuttuğu notlar Mehdî Karîb ve M. Ali Bihbûdî tarafından *Yâd-dâstâ-i Mînovî* adıyla yayımlanmıştır (Tahran 1375 hş.).

BİBLİYOGRAFYA :

Gulâm Hüseyin Yûsuffi, *Berkhâyi der Âgûş-i Bâd*, Tahran 1372 hş., s. 897-908; a.mlf., "Neşr-i Mînovî", *Yağmâ*, XXX/4, Tahran 1356 hş., s. 198-202; Yahyâ Âryanpûr, *Ez Nimâ tâ Rûzgâr-i Mâ*, Tahran 1376 hş., III, 179-220; Mihrî Bâkrî, "Üstâd Müctebâ Mînovî", *Neşriyye-i Dânişkede-i Edebiyyât ve 'Ulûm-i İnsânî*, XVIII/120, Tahran 1976, s. 431-434; Habîb Yağmâî, "Benâm-i Pâk-i Yezdân", *Yağmâ*, XXX/3 (1356 hş.), s. 129-134; Seyyid Ca'fer Şehîdî, "Mînovî ve Ferheng-i İslâmî", a.e., XXX/4 (1356 hş.), s. 193-197; İrec Efşâr, "Müctebâ Mînovî Üstâdî ez İklim-i 'Nemî Dânem'", *Rehnûmâ-yi Kitâb*, XX/1-2, Tahran 1356 hş., s. 3-39; a.mlf., "Zindegî-nâme ve Fihristnâme", a.e., XX/1-2 (1356 hş.), s. 40-56.

RIZA KURTULUŞ

MÜCTEHİD

(bk. İCTİHAD).

MÜCTES

(المجتث)

Aruz sisteminde bir bahir.

Halîl b. Ahmed'in ortaya koyduğu vezinlerden olup onun aruz sisteminde "müştebihe" denilen dördüncü dâirede altıncı ve klasik genel sıralamada on dördüncü bahir olarak yer alır (*DîA*, III, 428; IV, 484). Sözlükte "kesmek, koparmak" anlamındaki *ceşş* kökünün "iftîâl" kalıbından türetilen müctes "kesilip koparılmış" demektir. Hafif bahrini oluşturan "fâilâtün müstef'ilün fâilâtün"ün ilk tef'ilesinin kesilip atılması veya hafif bahrinde ikinci tef'ile olan "müstef'ilün"ü başa almak suretiyle oluşturulduğu için bu adı almıştır (İbn Reşîk el-Kayrevânî, s. 271; Hatîb et-Tebrîzî, s. 170).

Tef'ileleri sübâiyye (yedi harfli مُسْتَفْعِلٌ ve فَاعِلَاتٌ) olan bahirlerdendir. Halîl b. Ahmed'in dâire sisteminde tam ve sahih şekli bir mısradaki "müstef'ilün fâilâtün fâilâtün"dür (---/---/---/---). Ancak uygulamada her iki mısraın sonundaki "fâilâtün" cüzünün düşmesiyle meczû (bir cüzü düşmüş) şekli olan "müstef'ilün fâilâtün" vezni kullanılır. Bahrin bir aruz ve bir darb tef'ilesi bulunup her ikisi de "fâilâtün"dür. Bütün tef'ilelerinde sâkin olan ikinci harfin hazfi mümkün olduğu halde muâkabet kuralı gereği sâkin olan yedinci harfi düşürülmüş (mekfûf) bir tef'ileyi sâkin olan ikinci harfi düşürülmüş (mahbûn) bir tef'ilenin takip etmesi câiz değildir. Çünkü bu takdirde şiirde kabul edilmeyen beş hareketli harfin bir araya gelmesi gibi bir durum ortaya çıkar: "مَمْعِلٌ فَعِلَاتٌ" örneğindeki "... عَلِ فَعِلٌ" harfleri gibi. Bu sebeple ikinci sâkin harfin düşürülmesi (habn) ve yedinci sâkinin hazfi (keff) dönüşümlü olarak uygulanır (krş. Mahmûd Mustafa, s. 124-125). Bunun sonucunda dört farklı vezin ortaya çıkmıştır. **a)** Bir mısradaki haşiv tef'ilesi mekfûf, aruz tef'ilesi sâlim: "müstef'ilü fâilâtün"; **b)** Bir mısradaki haşiv tef'ilesi sâlim, aruz tef'ilesi mahbûn: "müstef'ilün feilâtün"; **c)** Bir beyitte haşiv tef'ilesi sâlim, aruz tef'ilesi mekfûf: "müstef'ilün fâilâtü" veya haşiv ve darb tef'ilelerinden her ikisi de sâlim: "müstef'ilün, fâilâtün"; **d)** Bir beyitte "müstef'ilün fâilâtün" veya "mefâilün fâilâtün".

Müctes bahrinde beytin ikinci mısraının son tef'ilesi demek olan darbda hafif bahrinde olduğu gibi teş'is kuralının uygulanması câizdir. Buna göre iki hareketli bir sâkin harfin izlediği şekil (لَع) olan mecmû' vetidin ilk harfinin (ع) düşürülmesiyle "fâilâtün" tef'ilesi "fâlâtün"e dönüşür. Uygulamada bunun uzun hecelerden oluşan eşdeğeri "mef'ûlün" kullanılır.

İsmâil b. Hammâd el-Cevherî aslının hafif bahri olduğunu söyleyerek bu bahre sisteminde yer vermemiştir (*Kitâbü 'Arûzi'l-varaka*, s. 56). Müctes, eski Arap şiirinde nâdir rastlanmakla birlikte Abbâsîler devrinde müvelled şairler ve ardından gelenlerin, hatta modern dönem şairlerinin oldukça sık kullandıkları bir bahir olmuştur. Muzârî ve muktedaba nazaran daha güzel bulunan müctes ile bilhassa duygusal / lirik şiirler, neşîde ve müveşşahlar söylenmiştir (Mahmûd Fâhûrî, s. 97).

Aruza dair klasik kitaplarda ve bunlara muhteva bakımından sadık kalan yeni eserlerde müctes bahrinin daha çok yukarıda gösterilen vezinleri zikredilir. Bu arada

sanatkârların nazım tekniğinde yaptıkları yenilikleri göz önüne alarak yazılan eserlerde bahrin başka vezinleri de kaydedilmiştir. Meselâ Celâl el-Hanefî aşağıdaki vezinleri tesbit etmiş ve örneklerini göstermiştir (*el-'Arûz*, s. 63-78).

1. ---/---/---/---/---
2. ---/---/---/---/---
3. ---/---/---/---/--- = (fâilân)
4. ---/---/---/---/--- = (fa'lân)
5. ---/---/---/---/---
6. ---/---/---/---/---

Mekfûf (yedinci sâkin harfi düşürülmüş) müctes: ---/---/---/---/---. Meşkül (ikinci ve yedinci harfi düşürülmüş) müctes: ---/---/---/---/---

Türk aruzunda "mefâilün feilâtün mefâilün feilün" ve "mefâilün fa'lün" şekilleri kullanılır. Nâilî-i Kadîm'in, "Hevâ-yı aşka uyup küy-i yâra dek gideriz / Nesîm-i subha refik-i bahâra dek gideriz" matla'lı gazeli bu vezinle yazılmış şiirlerin en tanınmış örneğidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâmus Tercümesi, I, 643; İbn Abdürrabbih, *el-'İkdû'l-ferîd*, V, 473, 474; İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *Kitâbü 'Arûzi'l-varaka* (nşr. Sâlih Cemâl Bedevî), Mekke 1985, s. 56; İbn Reşîk el-Kayrevânî, *el-'Umde* (nşr. Muhammed Karkazân), Beyrut 1408/1988, s. 269-294; Hatîb et-Tebrîzî, *el-Vâfi fi'l-'arûz ve'l-kavâfi* (nşr. Ömer Yahyâ - Fahreddin Kabâve), Dimaşk 1399/1979, s. 170-174; İbn Ebû Şeneb, *Tuhfetü'l-edeb*, Paris 1954, s. 85-87; Safâ Hulûsî, *Fennü'l-takâtü'l-ş-ş-i'rî ve'l-kâfiye*, Beyrut 1966, s. 173-182; Celâl el-Hanefî, *el-'Arûz*, Bağdad 1398/1977-78, s. 60-78; Mahmûd Mustafa, *Ehde's-sebil ilâ 'ilmeyi'l-Halîl: el-'Arûz ve'l-kâfiye*, Beyrut 1405/1985, s. 122-126; Abdürrizâ Ali, *el-'Arûz ve'l-kâfiye*, Musul 1409/1989, s. 140-144; Mahmûd Fâhûrî, *Sefinetü'l-ş-ş-u'arâ*, Halep 1410/1910, s. 95-99; Emîl Bedî Ya'kûb, *el-Mu'cemü'l-mufaşşal fi 'ilmi'l-'arûz ve'l-kâfiye ve fûnûni'l-ş-ş-i'rî*, Beyrut 1411/1991, s. 126-130; M. Ali eş-Şevâbîke - Enver Ebû Süveylim, *Mu'cemü muştalâhâti'l-'arûz*, Amman 1411/1991, s. 248-249; Gotthold Weil, "Arûz", *İA*, I, 626-629; a.mlf., "'Arûd", *EP* (İng.), I, 670; Nihad M. Çetin, "Arûz", *DîA*, III, 428-430; a.mlf., "Bahir", a.e., IV, 484.

TEVFIK RÜŞTÜ TOPUZOĞLU

MÜD

(المُد)

Eski bir hacim ölçüsü.

Sözlükte "elleri öne doğru uzatmak" anlamındaki *medd* kökünden türeyen *müd* (*med*) kelimesi "öne uzatılarak birleştirilmiş iki avucun aldığı tahil miktarı" mânâsına gelir. Çoğunlukla hububat ve bakliyat gibi kuru besinlerin ölçümünde kullanılan ölçüğe de *müd* adı verilir. Kelime İs-